

УДК 630*672.1.003.1 (477.8)

ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

*І.М. Лицур**доктор економічних наук, професор
провідний науковий співробітник**ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»**О.І. Боцула**науковий співробітник**Інститут агроекології і природокористування НААН*

Визначено економічні засади ефективного використання та охорони земель лісогосподарського призначення, основних його складових елементів. На прикладі Полтавської області проаналізовано стан використання таких земель та визначено їхню структуру за типами власників та користувачів. Розроблено висновки щодо наявності передумов удосконалення механізму забезпечення ефективного використання та охорони земель лісогосподарського призначення Полтавської області.

Ключові слова: *механізм, ефективне використання земель лісогосподарського призначення, оподаткування земель, збалансований розвиток.*

.....

Процес переходу лісового сектора економіки України на ринкові засади господарювання розпочато з реформування лісового законодавства, що є основою механізму впровадження ефективного використання та охорони земель лісогосподарського призначення і яке, незважаючи на певні здобутки, можна характеризувати як недосконале і недієве. Це пов'язано насамперед із неузгодженістю нормативно-правових актів, які регулюють земельні та лісові відносини. Заходами організаційно-правового характеру також встановлено режим власності, права, обов'язки і відповідальність власників та лісокористувачів, структуру, повноваження і відповідальність секторальних (профільних) і зовнішніх державних та місцевих органів управління, контролю і охорони лісів, регламентовано участь громадськості та неурядових організацій.

Сукупність економічних заходів механізму забезпечення ефективного використання лісових земель ґрунтується на: 1) платному режимі лісо- та землекористування, що передбачає економічне оцінювання лісових ресурсів і земель лісогосподарського призначення; 2) формуванні ринку таких земель; 3) економічній відповідальності за порушення чи недотримання законодавства.

На нашу думку, механізм забезпечення ефективного використання земель лісогосподарського призначення — це система організаційно-правових, економічних та інших заходів, що вживаються наднаціональними, національними та приватними інституціями

і спрямовані на збалансоване використання, збереження і відтворення земельних і лісових ресурсів. Це інтегрована сукупність нормативно-правових, організаційних та економічних важелів, які застосовуються суб'єктами лісової, земельної та екологічної політики з метою впровадження і дотримання принципів (засад) збалансованого розвитку в лісовому секторі економіки України.

Складові елементи (заходи, важелі) механізму забезпечення ефективного використання та охорони земель лісогосподарського призначення являють собою інтегровану систему; вони тісно пов'язані, але зберігають своє індивідуальне значення і мають кінцеву екологічну мету, а отже, є екологічними: еколого-правовими та еколого-економічними.

Зазначені заходи механізму забезпечення ефективного використання та охорони земель лісогосподарського призначення можуть бути виключно теоретичними і не мати практичного значення, якщо не враховуватимуть наявного стану використання і охорони ресурсів. Важливим аспектом при цьому є достовірність та повнота інформації про земельні ділянки.

Ми проаналізували стан використання земель лісогосподарського призначення та визначили їхню структуру за типами власників та користувачів у Полтавській області. Загальну характеристику земель лісогосподарського призначення Полтавської області, а також аналіз їх використання здійснено на основі даних державної статистичної звітності з кількісного обліку земель, яка ведеться в складі Держав-

ного земельного кадастру [1, с. 38]. Для цього використано дані Державного земельного кадастру, оскільки він містить інформацію про землі всіх категорій і ведеться за єдиною методикою з дотриманням принципу сумісності з іншими кадастрами, в тому числі й лісовим [2, с. 34]. Вважаємо, що значним недоліком державної статистичної звітності з кількісного обліку земель є об'єднання в одному переліку власників та користувачів земельних ділянок. У табл. 1 представлено порівняльну характеристику розподілу загальної площі лісового фонду Полтавської області за землекористувачами в розрізі міністерств і відомств.

Як видно з табл. 1, останніми роками площа земель лісогосподарського призначення в Полтавській області значно зросла. Однак за досліджуваний період відбувся значний пе-

рерозподіл земель усіх категорій, що сприяло різкому збільшенню кількості власників землі та землекористувачів. Помітні зміни відбулися щодо земель лісогосподарського призначення, які перебували в користуванні військових частин, підприємств, організацій, установ, навчальних закладів оборони, інших військових (збройних) формувань. Це свідчить про прояв у області однієї з тенденцій реформування лісового господарства України — передачу для ведення лісового господарства лісогосподарським підприємствам, що належать до сфери управління Державного комітету лісового господарства України, лісів інших користувачів та лісів, розташованих на землях запасу.

В області проводяться роботи щодо розмежування земель державної і комунальної власності, визначення (уточнення) меж на-

Таблиця 1

Розподіл загальної площі земель лісогосподарського призначення Полтавської області за землекористувачами в розрізі міністерств і відомств, га

Назва показника	За даними Державного лісового кадастру 1999 р.	За даними Державного лісового кадастру 2014 р.	Різниця		
			+	-	%
Загальна площа земель лісогосподарського призначення,	270 602	282 448	11 846		4
Із них: площа лісових ділянок,	258 748	270 703	11 955	-	5
у тому числі: вкритих лісом	244 258	255 088	10 830	-	4
Площа земель лісогосподарського призначення, які віднесені до державних лісогосподарських підприємств	252 854	209 884	-	42 970	20
Державне агентство лісових ресурсів України (Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства)	149 369	176 270	26 901	-	18
Площа земель лісогосподарського призначення, які віднесені до відання інших лісогосподарських підприємств:	17 748	60 819	43 071	-	342
Міністерство оборони України (ДП «Лубенське військове лісництво»)	5685	3287	-	2398	42
Міністерство агрополітики та продовольства України (ПДЛГ «Полтаваобл-агроліс»)	97 800	29 977	-	67 825	69
Міністерство інфраструктури України	5874	5337	-	537	9
Державне агентство водних ресурсів України	28	7		22	77
Землі державної власності, які не надані у власність та користування (землі запасу)	9983	31 603	21 620	-	216
Ліси інших міністерств і відомств		8639	8639		100

Джерело: сформовано автором на основі даних [3].

селених пунктів, при цьому здійснюється інвентаризація земель. Однією з причин цієї проблеми є наявність значних розбіжностей в обліку земель у Земельному і Лісовому кадастрах. Заходи щодо усунення цих відмінностей вживаються, проте на їхню повну ліквідацію потрібно, за прогнозами фахівців, не менше одного року.

За результатами проведеного аналітичного оцінювання виявлено позитивні зрушення в лісовому господарстві Полтавської області, що створюють передумови для подальшого удосконалення механізму забезпечення ефективного використання та охорони земель лісгосподарського призначення. Зокрема, для переходу до ведення лісового господарства на засадах збалансованого розвитку оптимізацію структури та визначення кількості власників і користувачів земель лісгосподарського призначення слід здійснювати, детально вивчивши ситуацію на місцях, щоб уникнути дроблення земельних ділянок, та залучивши зарубіжний досвід вирішення таких питань. Проте насамперед слід налагодити дієвий облік земель та їх розподіл окремо за власниками та користувачами.

Як видно з табл. 2, у більшості районів показник земель, вкритих лісовою рослинністю, перевищує 80 %, або близький до середнього показника по області — 89 % (за винятком менш забезпечених лісовою рослинністю земель Семенівського, Кременчуцького, Пирятинського районів).

З початку дії Державної програми «Ліси України на період 2002–2015 років» та обласної цільової програми «Ліси Полтавщини до 2015 року» область займає лідируючі позиції в державі по захисному лісорозведенню. За 2002–2011 рр. лісгоспи посадили 10,7 тис. га лісів, які вже найближчим часом відіграють вирішальну роль у збільшенні лісистості регіону. Показник співвідношення обсягів садіння лісу до площі суцільних зрубів (коефіцієнт відтворення) досяг рівня 2,17, що свідчить про збалансоване лісокористування та розвинуте лісорозведення.

Подальша реалізація Програми дасть змогу створити додатково 20 тис. га лісів, піднявши лісистість області з 8,7 до 10 %. Для цього потрібно насамперед використовувати землі запасу, незважаючи, що процедура їхньої передачі під заліснення дуже складна через відсутність законодавчо врегульованого спрощеного механізму щодо передачі цих земель [4].

Одним із найважливіших інструментів регулювання використання земель лісгосподарського призначення є земельний податок. Згідно з чинним законодавством, в Україні податок за лісові землі, за винятком ділянок, зай-

нятих виробничими, культурно-побутовими та господарськими будівлями і спорудами, не справляється. Проте в колі науковців та практиків лісового сектора тривають дискусії щодо доцільності скасування кореневої плати і заміни її земельним податком, подібним до того, що справляється в Польщі із земель лісгосподарського призначення. Всебічного дослідження цього питання не проведено, хоча близький підхід запропонували А.М. Бобко, С.О. Мельник, І.Р. Юхновський [5–7]. А.М. Бобко враховує матеріали таксаційної оцінки лісових земель, їхній розподіл за типами лісорослинних умов, потенційну продуктивність за таблицями ходу росту корінних лісоутворювальних порід [5].

Побудова механізму оподаткування лісових земель потребує опори на еколого-економічну класифікацію природних ресурсів за І.М. Синякевичем [8, с. 20–23] і наявності даних про:

1) можливий запас деревини, який може бути вилучений на засадах сталості в конкретних лісорослинних умовах, — екологічно доступний обсяг;

2) ступінь прибутковості використання цього екологічно доступного обсягу, тобто економічну доступність заготівлі, адже лише грошові доходи можуть бути джерелом сплати податку.

Дослідження першого питання пов'язане з вивченням природної продуктивності земель лісгосподарського призначення, яка характеризується типом лісорослинних умов і таксаційними показниками лісових екосистем, що визначає можливі обсяги заготівлі (розрахункову лісосіку). Щодо другого питання в Україні ведуться дискусії, однак достовірна і повна інформація недоступна для більшості дослідників, отже, потрібно застосовувати методи непрямого оцінювання.

Розроблення механізму оподаткування лісових земель на прикладі Полтавської області передбачає послідовне виконання таких завдань:

- збирання даних про лісовий фонд, обсяги заготівлі деревини від рубок головного користування та формування і оздоровлення лісів, економічні показники діяльності підприємств Полтавського ОУЛМГ як типових представників центрального лісостепу України;

- обчислення нормативного і фактичного доходу, одержуваного із земель лісгосподарського призначення, на основі емпіричних даних, аналіз відповідності фактичного доходу екологічним обмеженням;

- розроблення багатofакторних регресійних моделей нормативного натурального доходу, одержуваного в середньому з 1 га вкритої

Таблиця 2

Лісовий фонд Полтавської області

№ з/п	Назва адміністративних районів	Площа лісового фонду		
		Загальна, га	в т.ч., вкрита лісовою рослинністю	
			га	%
1	Великобагачанський	9731,15	8449,56	86,8
2	Гадяцький	26 512,55	25 126,52	94,8
3	Глобинський	44 67,06	3657,36	81,9
4	Гребінківський	1143,50	940,20	82,2
5	Диканський	6062,39	5885,61	97,1
6	Зіньківський	14 055,75	12 307,35	87,6
7	Карлівський	2525,34	2264,80	89,7
8	Кобеляцький	18 139,20	15 533,80	85,6
9	Козельщинський	2887,10	2668,40	92,4
10	Котелевський	12 415,80	11 573,58	93,2
11	Кременчуцький	13 295,92	9614,47	72,5
12	Лохвицький	12 295,07	11 855,61	96,4
13	Лубенський	13 797,41	12 064,12	87,4
14	Машівський	805,80	698,50	86,7
15	Миргородський	12 705,65	11 858,90	93,3
16	Новосанжарський	10 818,60	10 334,78	95,5
17	Оржицький	2907,95	2801,45	96,3
18	Пирятинський	6873,90	5286,90	76,9
19	Полтавський	16 251,63	15 121,35	93,0
20	Решетилівський	3509,77	2890,00	82,3
21	Семенівський	2552,60	1582,10	62,0
22	Хорольський	3119,05	2731,15	87,6
23	Чорнухинський	11 620,50	9515,10	81,9
24	Чутівський	6032,85	5195,40	86,1
25	Шишацький	11 913,22	11 123,52	93,4
26	Усього	27 3439,9	244 080,3	89,3

Джерело: сформовано автором на основі даних [3].

лісовою рослинністю площі і з 1 га в експлуатаційних лісах;

- розроблення методики оцінювання сталого факторного доходу від використання ресурсів деревини на вкритих лісовою рослинністю землях як джерела сплати податку;
- аналіз прибутковості діяльності постійних лісокористувачів;
- розроблення і порівняльний аналіз схем оподаткування земель, спрямованих на вилучення факторного лісового доходу, розрахунок рекомендованих ставок оподаткування.

Ми проаналізували показники господарської діяльності підприємств Полтавського ОУЛМГ, дані щодо площ підприємств. Для порівняння: інші користувачі земель лісогосподарського призначення в Полтавській області поточне лісовпорядкування проводять несистематично. Головна причина гальмування проведення лісовпорядкувальних робіт — відсутність цільових коштів у підприємств, а також незавершеність процесу розмежування земель державної і комунальної власності. Звітність щодо фінансово-економічної діяльності склада-

ється і подається в державні органи статистики з більшою частотою (щомісячно, щоквартально, щорічно), ніж проводяться роботи по лісо- і землевпорядкуванню.

ВИСНОВКИ

Загалом стратегія збалансованого земле- та лісокористування на рівні територіальних громад Полтавської області має полягати в такому:

- подоланні негативних тенденцій економічного та екологічного розвитку, зокрема у сфері використання земель лісогосподарського призначення на рівні місцевої громади за рахунок розширення повноважень щодо контролю за раціональним використанням природних ресурсів місцевого значення;

- створенні умов для підвищення матеріального добробуту та формування екологічно комфортного середовища проживання на території територіальної громади;

- зміні власності на ліси: 1) через передачу та подальше заліснення малопродуктивних та непридатних земель для сільськогосподарського виробництва; 2) шляхом їх відчуження з метою запровадження ефективного конкурентоспроможного власника та запровадження новітніх технологічних процесів у лісозаготівлях;

- розробленні механізму оподаткування лісових земель на основі економічної класифікації природних ресурсів;

- удосконаленні системи управління земельними ресурсами та інституційних засад

землекористування на основі ландшафтного та екосистемного підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чепков Б.М. Удосконалення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель / Б.М. Чепков, М.М. Паночко // Землеустрій і кадастр. — 2004. — № 1–2. — С. 37–44.
2. Сохнич А.Я. Методологічні засади інформаційного забезпечення державного земельного кадастру / А.Я. Сохнич // Землеустрій і кадастр. — 2004. — № 3–4. — С. 34–40.
3. Головне управління Держземагенства у Полтавській області. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://plzem.pl.ua>.
4. Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://upravles.gov.ua>.
5. Бобко А. Обчислення надходжень за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду / А. Бобко, А. Бодюк, А. Видиборець. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lesovod.org.ua>.
6. Мельник С.О. Еколого-економічні аспекти реформування лісового господарства України: Дис. ... канд. екон. наук / С.О. Мельник. — Львів, 2003. — 294 с.
7. Лісове господарство України: стратегія розвитку / Міжвідомча аналітично-консультативна рада з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; за ред. І. Юхновського. — К., 2003. — 34 с.
8. Снякевич І.М. Економіка природокористування: Навч. посібник / І.М. Снякевич. — К.: ІЗМН, 1996. — 156 с.

УДК 332.628

НАУКОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

А.О. Кошель

кандидат економічних наук, докторант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто питання економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення. Проаналізовано основні методичні підходи та запропоновано методіку оцінки сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі, на основі аналізу використання сівозмін.

Ключові слова: економічна оцінка земель, ринок земель, рента, землі сільськогосподарського призначення, сівозміни.

Проблемі економічної оцінки в науковій літературі відводиться особливе місце. Економічна оцінка земель в основному розглядаються

з точки зору купівлі-продажу її та утворення ринку земель. Такий підхід має право на існування. Проте проблема економічної оцінки зе-